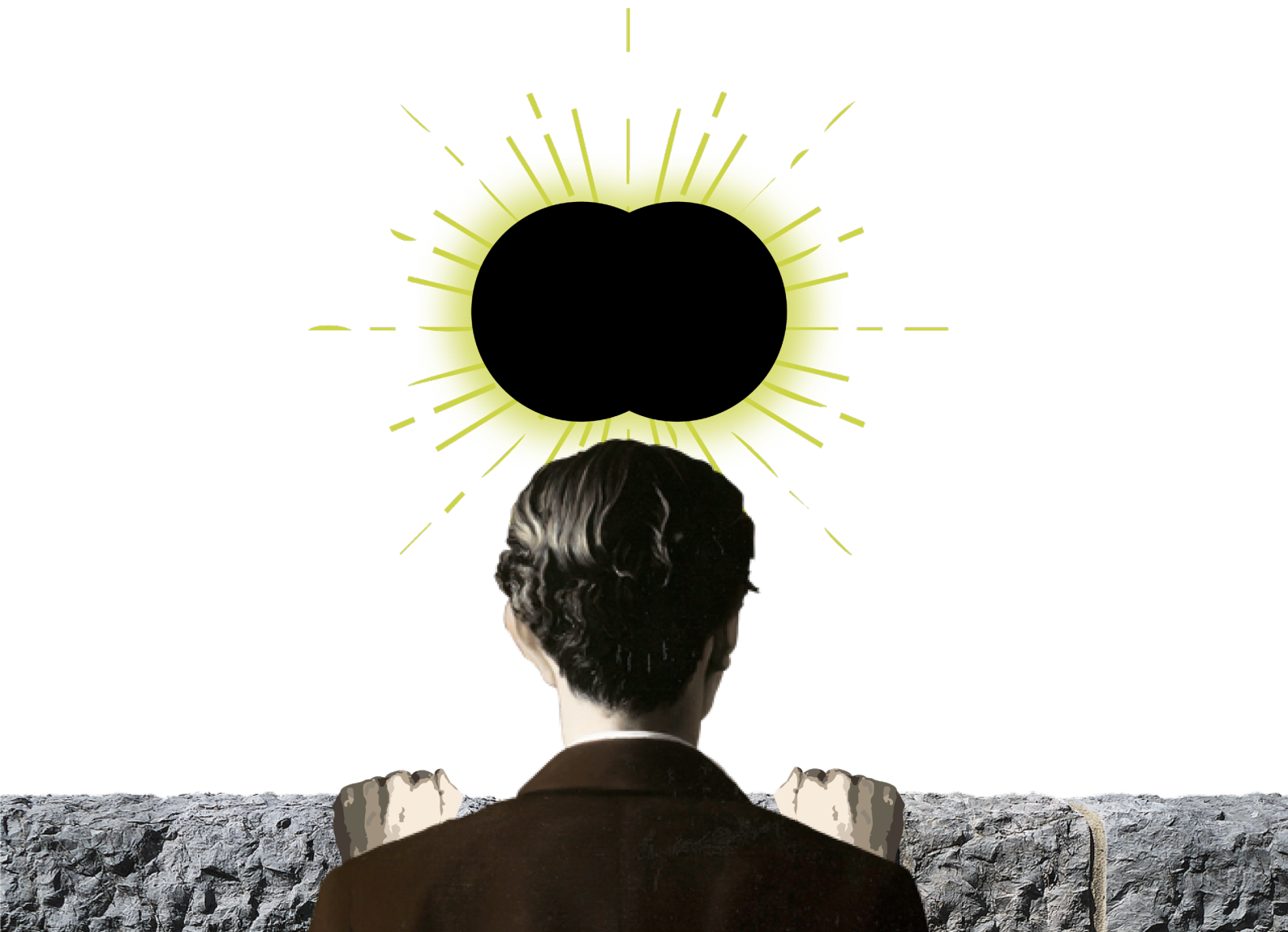

De negatieve designer

Bachelor eind thesis Philosophy of a specific discipline

Door: Felix Bas

Studentennummer: 479684

Begeleider: Sjoerd van Tuinen

Adviseur: Han van Ruler

Woorden: 8997

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Dialectiek	4 - 8
Negativiteit	8 - 9
Spanning	9 - 10
Supermarkt ontologie	10 - 11
Vakkenvullers	11 - 12
Probleem creatie	12 - 14
Parallax verschuiving	14 - 15
Conclusie	15 - 16
Deel twee van theorie naar praxes	
Negatief design	18
Speculatief design	19 - 20
Niet hier niet NU	20 - 21
Conclusie	21 - 22

Inleiding

Er ontstaat een duaal gevoel wanneer iets waar je in gelooft, wegvalt. Als een manier van de wereld zien waarvan je voelde dat hij klopt ineens waardeloos lijkt. Je weet dat er iets anders is, een andere manier van denken, maar op dit moment voel je alleen maar dat de vloer onder je voeten wegvalt. Dit gevoel bevat potentie, maar potentie is alles en niks ineens, potentie is een val en soms is de sprong het waard, maar dit kom je alleen te weten na de sprong. Hierin zit altijd de potentie dat je onderaan je nek breekt.

Vijf jaar geleden begon ik aan de opleiding Industrieel Design aan de TU Delft. Op de voorgevel van het gebouw staan de woorden design for our future staan geschreven. Voor het grootste gedeelte van de opleiding had ik inderdaad het idee dat ik me in de bakermat van de toekomst begaf. Ondanks dat voelde ik toch de behoefte om naast design ook filosofie te gaan studeren, en daarmee verviel mijn positieve blik op de wereld van design. De taal van design waar ik voorheen tegenop keek, kreeg ineens een andere toon. Principes zoals nudging, social en persuasive design lieten een nare smaak achter in mijn mond. Ook de mensen die me deze principes leerden begonnen ineens op parodieën van zichzelf te lijken. Mannen gekleed in spijkerbroek, brede riem met gesp en een designersnit overhemd uit Italië die het kwetsbare liever vastpakken en wurgen omdat het niet bij hun design methode past.

De grond was weg en ik viel.

Zo'n val is eigenlijk vrij prettig, jezelf wentelen in potentie zonder angst voor een grond voelt enorm vrij, maar het is niet te vermijden dat er weer een vaste grond onder mijn voeten verschijnt. Iets wat mij weer richting geeft in de wereld van design. Deze thesis is een poging tot zo'n grond.

Het element dat me het meest is opgevallen in de jaren dat ik design studeer, is dat er een enorme focus is op innovatie, en die innovatie uit zich bijna altijd in een product. Alles wordt vanuit een cumulatieve lens bekeken en in een tijd van overproductie, klimaatverandering en grondstofschaarste is dit een lens die ik niet zomaar wil overnemen. In deze thesis zal ik onderzoeken waar deze eenzijdige blik op design vandaan komt, een blik die ik zal uitleggen als overmatige positiviteit. Vervolgens wil ik een alternatieve kijk op design introduceren die ruimte biedt voor negativiteit.

Positiviteit en negativiteit zijn hier benaderd van uit het framework van de Hegeliaanse dialectiek, en de beweging van die dialectiek zal als een leidraad door deze thesis lopen. Daarom is het belangrijk om deze beweging te kunnen herkennen. Ik zal beginnen met een uitgebreide beschrijving over de beweging van de dialectiek met behulp van een aantal voorbeelden, vervolgens zal ik doormiddel van deze dialectiek laten zien dat designers op de TU Delft een overmatig positieve blik hebben op design. Deze positieve blik zorgt voor een vastgelopen situatie. Ik zal beargumenteren dat een negatieve blik nodig is om beweging te krijgen in die vastgelopen situatie. Die verschuiving van een positieve blik naar een negatieve blik zal ik benaderen vanuit een meer Zizekianse interpretatie van Hegels dialectiek, gebruik makend van Zizek's principe van de parallax-verschuiving. Ter afsluiting zal ik voorbeelden geven van hoe een parallax verschuiving naar een meer negatieve blik geïmplementeerd kan worden in de methode van designers door middel van *speculative design*, een designmethode van Anthony Dunne en Fiona Raby.

Dialectiek

Het doel van dit eerste hoofdstuk is de de beweging van Hegeliaanse dialectiek introduceren. Dit is nodig omdat de dialectische beweging als rode draad door deze thesis loopt. Het is niet mogelijk om hier de complete dialectiek met al zijn nuances uiteen te zetten, daarom beperken we ons hier tot het meegeven van een algemeen begrip voor de dialectische beweging zodat deze in de latere passages en argumenten herkend kan worden.¹ In Hegels boek *Hoofdlijnen van de Rechtsfilosofie* staat een van de kortste beschrijvingen van zijn dialectiek:

Het drijvende principe van het begrip, dat de verbijzondering van het algemene niet alleen oplost, maar ook voortbrengt, noem ik de dialectiek.²

Een begrip is iets wat de identiteit van onder andere: objecten, personen, of processen probeert vast te leggen op een algemeen geldende manier. Vaak gebeurt dit door de individuele **bijzondere** objecten te unificeren onder een algemene term. Denk bijvoorbeeld aan het begrip hamer dat verwijst naar alle bijzondere objecten die wij bestempelen als hamer. Door te zeggen dat al deze bijzondere objecten ondergebracht kunnen worden onder het begrip hamer, creëren we een algemeen/universeel begrip. Deze vorm van universaliteit kunnen we een **abstract universeel** noemen. Dit abstracte universeel omvat bijzondere objecten, maar is in zichzelf niet een volledige uitdrukking van wat deze objecten zijn. Het laat slechts de gelijkenis zien tussen de objecten en brengt ze samen onder een algemeen begrip. Charlotte Baumann beschrijft het abstracte universele begrip als volgt:

“universals unite many particulars, but only by reducing them to their common denominator, rather than expressing their manifold and differentiated relations.”³

Geen enkele hamer is hetzelfde, en ook is het gebruik van een hamer veranderlijk, maar onder het abstract universele begrip van hamers, lijken alle materiële (bijzondere) hamers gelijk te zijn. Er is een verschil tussen het abstracte universele begrip, hamer, en het bijzondere voorbeeld van een materiële hamer (het concrete ding). Het begrip hamer is niet hetzelfde als de hamer die ik in mijn hand heb. We kunnen, als we het over hamers hebben, moeilijk het onderlinge verschil tussen de individuele hamers behouden. Het verschil lijkt verloren te gaan in de unificatie onder het abstracte universele begrip. Als iemand bijvoorbeeld een steen gebruikt op een spijker in de muur te slaan voldoet deze steen aan veel gebruikskenmerken van een hamer. We kunnen nu deze steen een hamer noemen, maar het is duidelijk dat er een verschil is met gebruikelijke hamers.

Hegel bekritiseert het abstracte universele begrip en oppert een alternatief dat nog steeds de bijzondere objecten unificeert, maar tegelijkertijd het verschil tussen deze objecten niet ontkent. Dit is voor Hegel het **concreet universele**, het bevat de interne complexiteit tussen de bijzonderheden. Dit concrete universeel ontstaat, en blijft ontstaan, door middel van een dialectische beweging.

Het concrete universele begrip is niet statisch maar beweeglijk. Deze beweging is een dialectische beweging en via deze beweging ontwikkelt het begrip zijn nuances. De dialectiek is dus het drijvende principe van het begrip. Wat is deze dialectische beweging?

1 Voor een completere uitleg van de dialectiek verwijs ik u door naar het boek van Jean Hyppolite Jean Hyppolite. 1974. *Genesis and Structure of Hegel's Phenomenology of Spirit*. Vertaald door Samuel Cherniak en John Heckman. Evanston. Northwestern University Press.

2 Georg Wilhelm Friedrich Hegel. 2014. *Hoofdlijnen van de Rechtsfilosofie*. Vertaald door Willem Visser. Amsterdam: Uitgeverij Boom. 59.

3 Charlotte Baumann. 2011. *Adorno, Hegel and the Concrete Universal*. Philosophy & Social Criticism 37, no. 1: 73–94. <https://doi.org/10.1177/0191453710384362>.

De beweging van het begrip beschrijft Hegel in de eerder genoemde quote met: “het oplossen van de verbijzondering in het algemene” en tegelijkertijd “het voortbrengen van datzelfde algemene.”⁴

Wat betekent verbijzondering hier? Verbijzondering is onderbrengen van het bijzondere individuele object onder het begrip, bijvoorbeeld: dit materiële object is een hamer. Een hamer kan echter alleen ondergebracht worden in het concrete universele begrip in relatie tot andere hamers. De hamers worden niet ondergebracht in het begrip door middel van een soort versmelting van hun verschillen (zoals in het abstracte universele begrip), het begrip ontstaat juist door middel van de verschillen tussen deze hamers.

Met deze beweging zetten we een stap van abstractie naar verbijzondering. Dit is het eerste moment in de beweging van de dialectiek die we de **positieve determinatie** kunnen noemen.

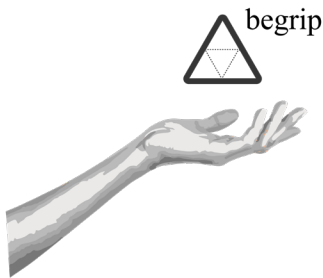
Uit dit onderbrengen van de bijzonderheden in het begrip, door middel van de positieve determinatie, worden de verschillen van die bijzonderheden zichtbaar. We zien in dat twee hamers niet exact gelijk zijn. Hier komt het tweede moment binnen de dialectiek naar voren. We komen de limiet tegen van het begrip, het begrip kan niet meer volledig de verbijzonderingen onderbrengen zonder dat hun verschil uit het begrip lijkt te lekken. Denk aan het eerdere voorbeeld van de steen die gebruikt wordt als hamer. Dit tegenkomen van de limiet van het begrip noemen we de negatie of, het **negationele moment**. Dit negationele moment volgt noodzakelijkerwijs uit het eerste moment, het ontstaat zodra we een begrip uit de abstractie proberen te helpen door het te relateren aan iets concreets.

We hebben nu twee hamers die beide onder het abstracte begrip hamer vallen, maar in realiteit duidelijk van elkaar verschillen. Er ontstaat een spanning tussen de positieve determinatie van de hamer en zijn negatie die ontstaat door het verschil met andere hamers. Deze spanning lijkt onoverkomelijk omdat het onmogelijk is om deze verschillen onder te brengen in het begrip. We bevinden ons dus in een instabiel moment van het begrip waar geen verzoening mogelijk lijkt. Hegel introduceert hier het derde moment.

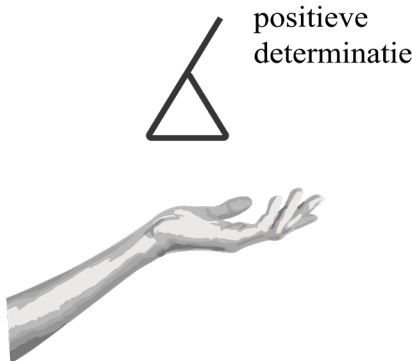
Het derde moment binnen de dialectiek is het speculatieve moment. Het maakt een beweging waarbij het de verbijzondering van het algemene begrip opheft en daarmee ook het algemene weer voortbrengt. Dit opheffen, in het Duits *Aufhebung*, heeft een meervoudige betekenis: het betekent zowel op te laten houden te bestaan, als omhoog helpen en daarmee behouden. Het vouwt wat is uitgevouwen (verbijzondert) weer in (dit uitvouwen zal hieronder nog gevisualiseerd worden). Dit gebeurt niet door een simpele synthese van de twee polen van de spanning, er wordt geen overlappende inhoud gezocht waaruit een nieuwe positieve determinatie wordt gecreëerd. De contradictie, de manier waarop de twee polen van de spanning niet samen kunnen worden gevoegd, wordt hier juist geaffirmeerd als een geheel. Een geheel dat het nieuwe begrip vormt van bijvoorbeeld de hamer. Dit nieuwe begrip is voor Hegel een **bepaalde negatie** of de negatie van de negatie. Deze bepaalde negatie affirmeert het verschil dat is ontstaan tussen de eerdere positieve determinatie en de negatie daarvan, als zijnde de identiteit van het begrip. Hiermee is de cirkel van de dialectische beweging rond, we zijn weer uitgekomen bij een universeel begrip. Tegelijkertijd, hebben we in dat proces een nieuw begrip gekregen dat alomvattender is dan het eerste abstracte begrip. Op deze wijze is de dialectische beweging een opwaartse spiraal die wel degelijk vooruitgang veroorzaakt.

Het is nu gemakkelijk om de dialectiek uit te leggen als “We kunnen alleen bij de waarheid komen via een pad met fouten, en die fouten worden niet simpelweg verworpen, maar opgeheven (Aufgehebt)”. Dit versimpelt de manier waarop de dialectiek die fouten opheft te veel. Om dit te laten zien kunnen we kijken naar een voorbeeld van filosoof Slavoj Žižek: Als ik iemand beledig met een nare opmerking is het beste wat ik kan doen mij verontschuldigen. Vervolgens is het voor degene die ik beledig het beste om te zeggen: ‘nee ik was niet beledigd, je hoeft je niet te verontschuldigen’. Het punt hier is dat ondanks dat het eindresultaat is dat er geen verontschuldiging nodig is, het noodzakelijk is dat je het proces van je excuses aanbieden doorloopt. ‘Nee je hoeft je niet te verontschuldigen’ kan alleen maar gezegd worden nadat ik wel degelijk

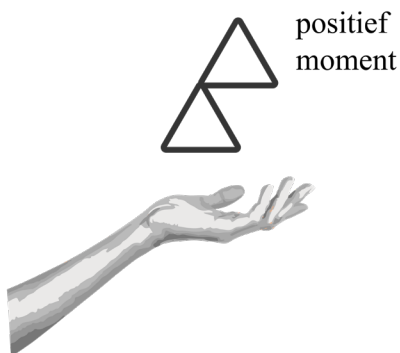
die excuses heb aangeboden.⁵ Het succes van de verontschuldiging wordt gedefinieerd door het proces waarbij retroactief de noodzakelijkheid van de verontschuldiging lijkt te verdwijnen, het obstakel *appears to disappear*. Dit is kenmerkend aan de *Aufhebung* in de dialectische beweging. Het doet retroactief lijken alsof de negatie van de positieve determinatie nooit een obstakel was voor de determinatie van het concept, het is een zichzelf ontkennende tegenstrijdigheid. Het is, echter, enkel de negatie die zichzelf weer kan ontkennen. De negatie is dus niet een obstakel, of een fout, op een pad naar vooruitgang, maar een verdwijnende bemiddelaar die het pad richting geeft. Naast dit taalvoorbeeld kan het ook helpen om de beweging van de dialectiek te visualiseren met behulp van de Sierpiński driehoek⁶:

De simpele driehoek geeft hier het begrip weer. Omdat de dialectiek niet een aanduidbaar begin heeft, is het lastig om een beginpunt te visualiseren. We moeten er rekening mee houden dat in het grotere plaatje de dialectiek meer als een circulaire beweging voortgaat.

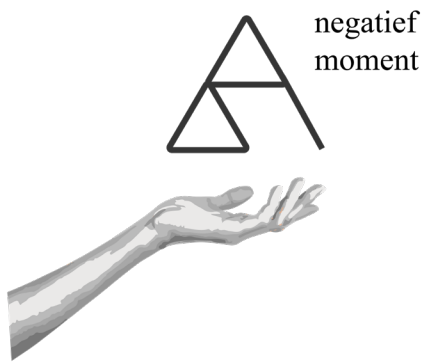
In het moment van de positieve determinatie ontstaat er beweging, het begrip ontvouwt zich en probeert een particulier bijzonder voorbeeld onder te brengen. Het ontschiet uit het abstracte begrip richting een concrete representatie.

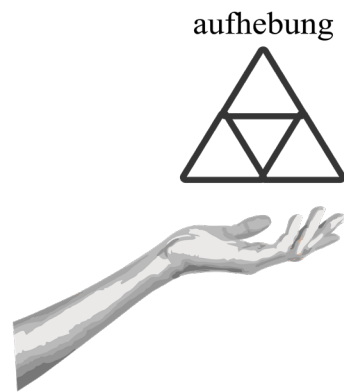
In het positieve moment lijkt het begrip weer stil te staan, het heeft hier een stabiel moment gevonden.

5 Slavoj Žižek. 2014. "Event: philosophy in transit." London, England: Penguin Books. 110-111

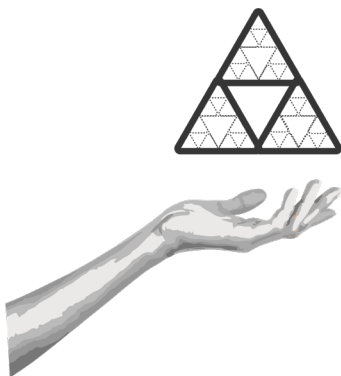
6 Een fractal die bestaat uit een driehoek opgebouwd uit oneindig veel driehoeken, bedacht door Waclaw Sierpiński.

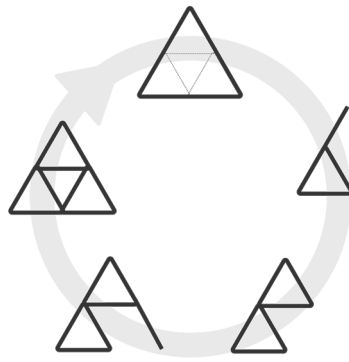
Uit dit stabiele moment ontstaat echter het negatieve moment. Wat is onderbracht in het begrip wordt vergeleken met andere verbijzonderingen. Hieruit wordt het verschil zichtbaar tussen dat wat is ondergebracht in het begrip. Dit verschil lekt uit het algemene begrip omdat het niet te onderbrengen is.

De *Aufhebung*, of opheffing, is het moment waarop het verschil juist wordt geaffirmeerd onder het begrip. Het begrip wordt weer geunificeerd. Het heft hier de spanning die ontstaan is na de negatie op, maar bewaart hem ook in het begrip. Hiermee wordt het begrip opgetild naar een diepere betekenis. Geen simpele synthese van de twee polen van de spanning, maar juist de affirmatie van die spanning.

Dit hogere begrip is in principe waar we mee begonnen zijn. We hebben slechts ontvouwen wat de interne complexiteit en zijn “veelvoudige verwantschap”⁷ is. Hierna komen we dus weer uit bij het eerste moment.

Goed om te onthouden is dat de dialectiek niet een “uiterlijk doen van een subjectief denken”⁸ is. Het is niet Hegel die ons ervan wil overtuigen dat we zo moeten denken, het is geen methodiek. De dialectiek is een verwoording van de structuur van het denken zelf, dit is hoe denken “op organische wijze haar takken en vruchten doet groeien”⁹.

Negativiteit

Wat we kunnen concluderen is dat negatie binnen de dialectiek als het ware de motor is van alle bewegingen. Om beweging te maken in een statisch moment van begrip, moet dit begrip eerst worden wat het niet is en daarmee zichzelf ontkennen. Hieruit ontstaat een spanning die statisch lijkt, maar die door middel van de bepaalde negatie weer wordt opgeheven. De crux van de dialectiek is dat de negatie eeuwigdurend is waar positiviteit slechts tijdelijk is. Dit is de kern die belangrijk is voor de rest van deze thesis.

Het kan geen kwaad om extra te benadrukken dat de spanning ontstaan door de negatie niet simpelweg verdwijnt. Een vaak gemaakte fout in de interpretatie van de dialectiek is dat het derde moment een synthese is, een moment waar de twee polen van de spanning samensmelten tot een positieve verzoening. Deze omdraaiing naar een nieuwe positieve determinatie zou het negatieve aspect van spanning en verschil binnen de dialectiek te kort doen, terwijl dit nou net het belangrijkste aspect is. Maar, als we niet deze omdraaiing mogen maken naar de positiviteit, wat doen we dan met de spanning die ontstaan is na de negatie?

Als we kijken naar ons voorbeeld van de hamer lijkt dit vrij eenvoudig. We kunnen de steen en de hamer als functioneel hetzelfde beschouwen zonder dat de twee hun verschillen verliezen. Het begrip dat wij hebben van een hamer is niet alleen iets functioneels maar ook iets specifiek visueels. De hamer is een symbool op zichzelf naast zijn functie. Dit omdat door het gebruik over de jaren heen het begrip van de hamer zich heeft ontwikkeld. Vanuit de functie van een hamer is een specifiek hamer vormig object ontstaan, dat in zich de functie van een hamer draagt.

Als deze hamer vervolgens wordt gebruikt om een moord mee te plegen verbreedt het begrip hamer zich, het is nu niet enkel een gereedschap, maar ook een moordwapen. Het verandert van een gereedschap gebruikt voor creatie naar zijn tegenovergestelde, een gereedschap gebruikt voor destructie. Dit is hoe een begrip zichzelf uitvouwt, maar zichzelf ook weer invouwt. Want al deze informatie over wat een hamer is wordt weer toegeschreven aan het bijzondere object van een hamer, ingevouwen in dit singuliere object.

Spanning

Deze dialectische beweging beperkt zich niet alleen tot begripsvorming, het is de bewegende kracht achter alle vormen van ontwikkeling en de complexe eenheid van denken en zijn in de beweging van het begrip.¹⁰

8 Hegel, *Rechtsfilosofie*, 60

9 Hegel, *Rechtsfilosofie*, 60

10 Volgens Hegel niet alleen technologische ontwikkeling maar ook de ontwikkeling van de natuur en de wereldgeschiedenis

Spanning is dus iets wat veel voorkomt in ontwikkeling, zo ook in de wereld van designers.

Tegenwoordig wordt deze spanning in de design wereld vooral gerepresenteerd door de clash tussen onze ideologie en de materiële wereld. De spanning tussen ontwikkeling, groei, en vooruitgang en het effect dat deze ideologieën hebben op onze leefwereld.

Dit effect, dat vooral in de klimaatverandering gestalte krijgt, kunnen we zien als een dialectische negatie van onze kapitalistische consumptiemaatschappij die is ontwikkeld vanuit de 19e/20e eeuwse productie-maatschappij. Onze ideologische drang naar groei en vooruitgang heeft de materialistische omstandigheden van de problemen van klimaatverandering voortgebracht en daarmee deel gemaakt van het menselijke bestaan. De menselijke ideologie van vooruitgang en groei is in het begrip van de mens de positieve determinatie. De problemen die klimaatverandering met zich mee brengt, is de negatie die de limiet van onze ideologie (positieve determinatie) laat zien. Die spanning tussen onze ideologie en onze materiële omstandigheden oplossen is exact waar de designer van tegenwoordig zich mee bezig zou moeten houden.

In de speech van Professor Paul Hekkert tijdens de Dies natalis van 2020 op de TU Delft komt deze oplossingsdrang duidelijk naar voren:

The hardest and most desirable strategy is to resolve the conflict: the desired behaviour becomes the new normal thanks to the designed product.¹¹

Hier zien we dat Hekkert de spanning, of het conflict zoals hij het zelf noemt, ook ziet als de grootste uitdaging van de designer. Het gewenste resultaat is voor Hekkert de oplossing van deze spanning. De designer kan dit bereiken met behulp van een product. Hekkert vervolgt:

And “doing the right thing” does not necessarily have to come at a price! Many politicians would have us believe that we must develop a taste for sacrifice: they ask us to eat less meat, exercise more, stop flying, or leave our cars at home. Whether we are considering energy consumption, food options, or healthy behaviours, designers can develop possibilities for action that make us love the right thing, take for granted that it is the obvious choice, and incorporate it into our everyday lives without much effort or any sense of loss.¹²

Hier voegt Hekkert toe dat de oplossing van de spanning bereikt kan worden zonder een gevoel van verlies. Dit gevoel van verlies is voor velen het gevoel dat we ons leven niet meer kunnen leiden zoals wij als mens dat al zolang gewend zijn. Het is wat onze premier Mark Rutte uitdrukte toen hij zei: we moeten nog gewoon kunnen blijven barbecueën.¹³

Als we terug gaan kijken naar de dialectische beweging, zien we dat wij de limiet van onze ideologie, die klimaatverandering teweegbrengt, moeilijk kunnen accepteren. Het oplossen van deze spanning, zonder onze ideologie aan te passen of zonder dat de wereld op magische wijze een oneindige hoeveelheid aan bodemrijkheid ontwikkelt, zou betekenen dat er een verzoening mogelijk is tussen onze ideologie, en de materiele omstandigheden van de problemen die klimaatveranderingen met zich mee brengen. Hekkert hangt hier effectief een zwak Hegeliaanse houding aan, namelijk het idee dat de oplossing van het conflict een synthese is die de mens als positief in de hand kan houden. Hij gelooft dat de designer met het juiste product het gewilde gedrag in de mens naar boven kan halen, zonder dat de mens het gevoel heeft dat hij een deel van zichzelf verliest. Wat is het precies dat we bang zijn om kwijt te raken?

11 Paul Hekkert . 2020. “*The beauty of doing the right thing*” Transcript of speech delivered at the Technical University Delft, January 10. https://d1rkab7tlqy5f1.cloudfront.net/News/2020/01_Januari/DIES%202020%20speech%20Paul%20Hekkert.pdf. 5.

12 Hekkert, *The beauty of doing the right thing*, 6.

13 Mark Rutte. 2019. “*Speciale ochtend show met premier Mark Rutte*” interview door Fien Vermeulen en Jörgen Raymann, De Ochtend Show to go, AVRO/TROS, April 24, audio, 17:00, <https://www.youtube.com/watch?v=vIEqQ3JgisE>

Supermarkt ontologie¹⁴

Het gaat in de eerder genoemde quote van Rutte natuurlijk niet om de specifieke bezigheid van barbecueën. Barbecueën staat hier symbool voor de mens die zijn individuele vrijheid wil behouden. Vrijheid, voor onze liberale premier en onze liberale samenleving, zou als volgt kunnen worden omschreven:

The claim that the liberty of a person is strictly a function of the restraints that the agent faces in the carrying out of her decisions.¹⁵

Vrijheid wordt hier de individuele keuzevrijheid, de vrijheid om te gaan en staan waar je wilt en om te barbecueën wanneer je wilt. Dit soort vrijheid kan beschreven worden als de vrijheid van het supermarktschap. De gedachtengang van de liberale mens kan als volgt worden beschreven:

Ik als mens ben de keuzes die ik maak, mijn potentie om mij te ontwikkelen ligt in mijn keuzevrijheid. Ik sta voor dit schap, kies mijn producten en vind daarin mijn vrijheid. Als ik sta voor dit schap en ik merk dat er producten zijn verwijderd, is mij een groot onrecht aangedaan. Mijn potentie is mij ten dele afgenomen, ik ben mijn keuzes en mijn keuzes zijn verminderd. Ik ben iets verloren, niet enkel mijn keuzes, maar daarmee ook mijn vrijheid.

Dit is waarom Hekkert de *taste for sacrifice* wil vermijden, iemand vragen minder vlees te eten is, volgens de liberale mens, een directe limitatie op diens vrijheid. Er moet een manier gevonden worden, door de designer, waarmee het probleem van klimaatverandering opgelost kan worden zonder dat wij onze ideologie hoeven aan te passen. Een positieve verzoening tussen onze ideologie en de problemen die het ons heeft opgeleverd.

Positive designs are economically viable AND beautiful—yes, beautiful. Their beauty resides in the way they reconcile opposing forces, opposing concerns, and opposing values.¹⁶

Zo'n oplossing is niet alleen mogelijk, maar ook *beautiful*. Schoonheid wordt gevonden in de oplossing van het conflict. Als we de dialectische beweging volgen in dit probleem, zien we dat Hekkert de spanning die is ontstaan door de negatie (klimaatverandering) van de positieve determinatie (de liberale mens zijn ideologie van consumptiegedrag) in principe niet als een onoverkomelijke spanning ziet. De spanning kan namelijk opgelost worden op een manier waarbij wij onze liberale ideologie kunnen behouden zonder dat het probleem van klimaatverandering hier uit ontspringt, zonder *sense of loss*.

Het probleem hiermee is dat Hekkert zelf wel claimt dat deze verzoening een ideologie is van het collectief en zichzelf afzet tegen het individualistische denken:

Rather than looking to satisfy individual needs for comfort or ease—the old paradigm—designers are pursuing collective, long-term values such as sustainability, social cohesion, trust, health, and well-being, much like lawmakers who discourage acts that are individually beneficial but collectively harmful.¹⁷

Hekkert vindt het geen probleem om van een individualistische designer te veranderen in een designer voor het collectief. Dit omdat de oude identiteit van de designer niet meer voldeed aan wat het voor Hekkert betekent om designer te zijn. Voor de designer is een *sense of loss* uiteindelijk geen probleem omdat het niet echt een verlies is. We krijgen er een dieper begrip van wat het betekent om designer te zijn voor terug. De verandering in wat het betekent om designer te zijn is gegrond in het denken dat als de designer aan

14 Als we het in de filosofie hebben over een ontologie, of een zijnsleer, dan hebben we het over wat het betekent om te zijn. Een menselijke ontologie heeft het dus over wat het betekent om mens te zijn.

15 John Christman. 1991. "Liberalism and Individual Positive Freedom." *Ethics* 101, no. 2 : 343–59. <http://www.jstor.org/stable/2381867>, 343.

16 Hekkert, *The beauty of doing the right thing*, 7.

17 Hekkert, *The beauty of doing the right thing*, 3.

het collectief denkt in plaats van het individu, de spanning wegvalt. De analyse die Hekkert geeft ziet de oplossing van de spanning in een op het collectief georiënteerde designer.

Vakkenvullers

Het probleem is dat de oplossing of verzoening die Hekkert voorstelt nog steeds vast zit in de oude ideologie van de supermarkt ontologie. Vanuit het oogpunt van de designer ziet dit er als volgt uit:

Aan de andere kant van het schap sta ik, de designer. Ik kijk hoe de mensen hun keuzes maken en hun vrijheid uitoefenen door te kiezen uit honderden opties. Vanuit mijn oogpunt merk ik onrust: hoe vol de schappen ook zijn; de mensen blijven ontevreden. Wat kan ik doen? Ik kan niet nog meer schappen vullen, daar is geen materiaal meer voor. Er moet iets zijn dat ik kan maken dat dit kan oplossen!

Hekkerts idee van een designer wordt dat van een vakkenvuller. Omdat er geen *sense of loss* mag optreden, moeten de oplossing van de spanning een keuze zijn in het supermarktschap van de mens. Dit is de manier waarop wij designers al jaren lang problemen proberen op te lossen, in de vorm van een product dat de consument kiest om te gebruiken. De designer probeert als het ware het probleem er uit te produceren; deze mentaliteit zouden we productivisme kunnen noemen. Dit is wat Slavoj Žižek beschrijft als hij zegt dat koffie kopen bij Starbucks niet alleen koffie, maar ook ideologie kopen betekent. Die ideologie vervult het slechte gevoel dat is ontstaan na het overgeven aan consumentaristisch gedrag. Ja je hebt net koffie gekocht van zeven euro maar daardoor zorgen wij ervoor dat koffieboeren in Afrika een eerlijke kans krijgen, de bonen worden verbouwd op een regeneratieve manier, en we doneren tien cent van elke bestelling aan een goed doel.¹⁸

Voor de productivist geldt “more products mean more cultural improvement... ad infinitum. .. products are understood to be progress embodied and construed as the driving force of cultural “progress.”¹⁹

Het is dus niet gek dat Hekkert de oplossing van de spanning ziet in de vorm van nog meer producten. Deze produkt -georiënteerde mentaliteit voedt onze ideologie in het idee dat we niet minder hoeven te gaan produceren of consumeren, maar juist meer.

Products, apart from their functional and instrumental purposes, also serve as carriers of a world view, a way of relating to not only our human social world, but the natural world as well. For many people the relationships they establish with or through their technologies are more immediate and “real” than any “always distant” concerns about the environmental consequences associated with their consumption.²⁰

Designers proberen voor onze toekomst te designen om zo een duurzame planeet te verwerklijken. Dit wordt echter gedaan van uit een productivistische mentaliteit die nu juist deze onhoudbare omstandigheden heeft veroorzaakt. De ideologie van de designer is niet meer houdbaar met de realiteit, hierdoor creëert de designer een afstand tussen zichzelf en de realiteit. Hij ziet de spanning tussen de menselijke ideologie en klimaatverandering niet als een harde limiet die deel is van de realiteit, twee dingen die onmogelijk samen kunnen gaan, maar als een obstakel dat overwonnen moet worden. Hij kijkt naar de spanning van een afstand.

Probleem creatie

Om ervoor te zorgen dat de productivistische designer kan blijven designen moet hij op zoek naar spanningen die hij kan ombuigen tot problemen. Tegenwoordig willen veel designers af van het etikette

18 Sophie Fiennes. 2012. *The Pervert's Guide to Ideology*. Toronto: P Guide Productions. 55:54 -57:51.

19 Leo Elshof. 2006. “Productivism and the Product Paradigm in Technological Education.” *Journal of Technology Education* 17, no. 2, <https://doi.org/10.21061/jte.v17i2.a.2>, 21

20 Elshof, *Productivism*, 21

probleem-oplosser. De weg van de designer is niet langer die van probleem naar oplossing, maar meer: “an iterative interplay to ‘fix’ a problem from the problem space and to ‘search’ plausible solutions from the corresponding solution space.”²¹

In het proces van de designer wordt een begrip ontwikkeld van de structuren van het probleem en de oplossing. Dit gebeurt als in zijn onderzoek naar de situatie inconsistenties naar boven komen die inzichten geven. Hiermee kan de designer het probleem en de oplossing herdefiniëren.²² De designer start het proces niet met een simpele probleemstelling, maar met een analyse van de complete situatie waaruit contradicties gaan blijken. Deze contradicties zijn momenten waar: “all the statements...are true or valid, but they cannot be combined.”²³ Plekken waar verschillende statements over de designsituatie waar zijn, maar ook in contradictie met elkaar waardoor de situatie vastloopt. Om dit op te lossen is er een herdefiniëring nodig van de complete situatie. De contradicties, of spanningen zoals wij ze eerder hebben genoemd, verdwijnen niet zonder dat de complete situatie, of het framework van het onderwerp mee verandert.

De designer maakt gebruik van speculatief redeneren om een mogelijke oplossing naar voren te brengen. Als we merken dat deze oplossing de contradictie ‘oplost’, dan bewijst dit achteraf dat onze speculatieve redenering correct was. Hierdoor lijkt er een logische lijn te zijn van het probleem naar de oplossing. Echter, volgens Stephen J Beckett, is dit problematisch:

...it suggests that some degree of logical necessity exists in the relationship of a “good” solution to a design problem. But because this necessity can only be determined retroactively, this conclusion is unsound, for if there were a necessary relation between problem and solution, no abductive inference would have been needed to uncover it.²⁴

De stap die hier gemaakt wordt, is de stap van mogelijkheid naar noodzakelijkheid. Een mogelijke oplossing van de designer, die zich bevindt in de wereld van pure contingentie, wordt met terugwerkende kracht veranderd in iets wat voorbestemd was om oplossing te zijn van een probleem. Dit speculatief redeneren van de designer, waarmee hij mogelijke oplossingen tegen het probleem aangooit, is in feite een manier om de contradictie uit de weg te gaan. De contradictie of spanning blijft bestaan, maar de designer zet het tijdelijk opzij. In de bevestiging van de speculatieve oplossing wordt het probleem gedefinieerd. Het lijkt alsof er een logische lijn is tussen het probleem waar een oplossing op wordt gevonden. In realiteit, echter, wordt het probleem pas gedefinieerd nadat de oplossing bewezen heeft dat het de oplossing is van dit probleem.

Als voorbeeld kunnen we het principe van sustainable development nemen. De methode binnen de faculteit Industrieel Ontwerpen van de TU Delft is gefocust op sustainable development. “Ontwikkeling die de behoeftes van het heden vervult zonder dat het de behoeftes van toekomstige generaties op het spel zet”²⁵ (Brundtland definitie). De contradictie die is ontstaan uit onze behoefte naar ontwikkeling en de limieten van onze planeet, wordt hier effectief opzij gezet. Door sustainable development als oplossing te zien, herdefiniëren we de situatie als een probleem. Het probleem wordt nu: “hoe hadden we ontwikkeling moeten aanpakken als we niet in deze onoverkomelijke situatie terecht wilden komen?”

Sustainable development was een goed idee geweest als we er 100 jaar geleden mee waren begonnen. Het is alsof we opnieuw proberen te beginnen zonder de schade te accepteren die we al hebben veroor-

21 Mary Lou Maher. 1996 “*Formalising Design Exploration as Co-Evolution*,” in *Advances in Formal Design Methods for CAD*, ed. John S. Gero Dordrecht: Springer. 3.

22 Brian Logan. 1993. “*Creativity and Design as Exploration*,” in *Modelling Creativity and Knowledge-Based Creative Design*, ed. John S. Gero and Mary Lou Maher. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. 145.

23 Kees Dorst. 2006. “*Design Problems and Design Paradoxes*,” *Design Issues* 22, no. 3 (Summer 2006): 14.

24 Stephen J Beckett. 2017. “*The Logic of the Design Problem: A Dialectical Approach*,” in *Design Issues*, vol. 33, no. 4, pp. 5-16, doi: 10.1162/DESI_a_00470, 7.

25 World Commission on Environment and Development. 1987. *Our common future*. Oxford: Oxford University Press,

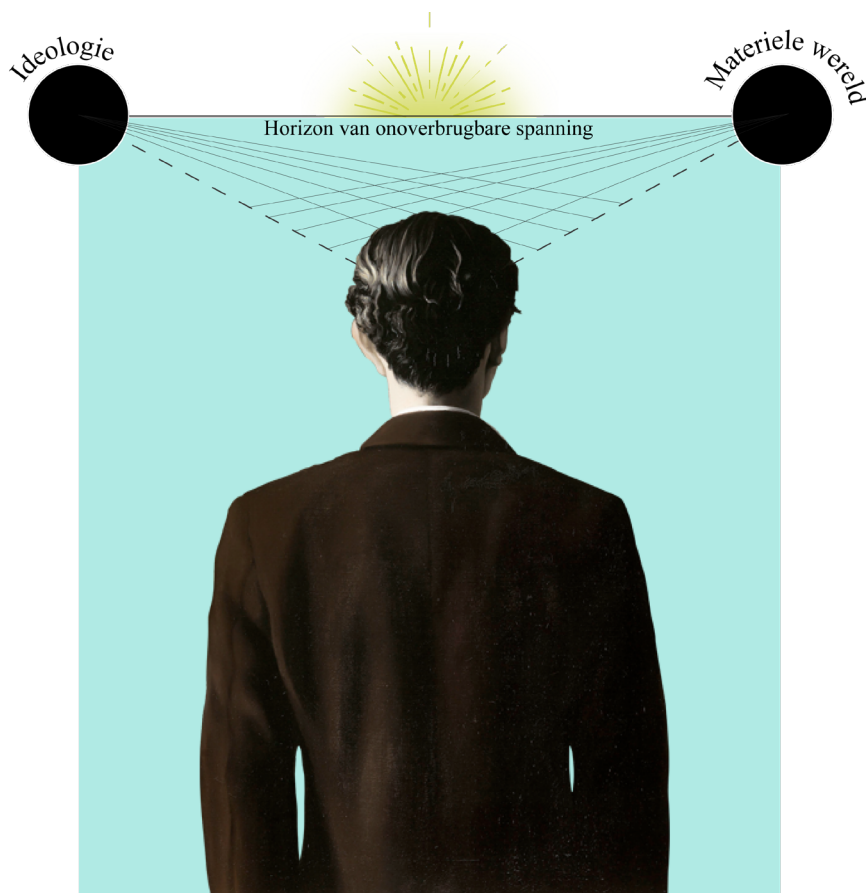
• De negatieve designer •

zaakt. Het is een oplossing die de contradictoire situatie herdefinieert als probleem. Deze contradictie is onderdeel van ons bestaan en kan niet simpelweg worden opgelost. Als we de contradictie van de situatie affirmeren als deel van ons bestaan en bij deze negativiteit van de spanning kunnen blijven, kunnen we deze contradictie dialectisch doorlopen.

Als wij als designers de contradictie bekijken, die ontstaat tussen onze ideologie en materiele wereld, is er op zichzelf nog geen probleem voor de mens. Het probleem ontstaat als er door ons een doelmatigheid wordt toegevoegd. De doelmatigheid hier is een verzoening die bereikt moet worden tussen de twee polen van de contradictie. Dit is wanneer de contradictie een probleem wordt. Om die verzoening te bereiken moet de contradictie worden opgelost. Hoe meer we deze contradictie tot een probleem definiëren, hoe meer wordt bepaald wat de oplossing van deze situatie moet zijn. Probleem en oplossing zijn niet twee aparte dingen, maar twee momenten in hetzelfde proces van begripsvorming. Het definiëren van het probleem gaat gepaard met het definiëren van de oplossing.

De reden waarom deze contradictie een probleem is, is niet omdat we zonder zijn oplossing geen leefbare wereld hebben, maar omdat we een leefbare wereld prefereren waarin we, (1) èn onze ideologie van productivisme, individualisme etc. willen behouden, (2) èn niet de consequenties willen accepteren van diezelfde ideologie. Kortom, we willen de onoverkomelijkheid van de contradictie niet accepteren.

Dit perspectief heeft als resultaat dat er niks verandert, daardoor stevenen we af op een nog heftigere clash tussen ideologie en materiele wereld. Maar ons perspectief kan ook verschoven worden naar het accepteren van de contradictie. De 'oplossing' zit hem dan niet in een extern nieuw concept of product, maar in een verschuiving van de onderdelen die al aanwezig waren binnen het framework van de contradictie. Deze verschuiving wordt door Slavoj Žižek beschreven als een **parralaxe** verschuiving. De oplossing is iets wat de contradictie niet laat ophouden te bestaan, maar hem juist affirmeert. Niet als een nieuw positief maar als de negativiteit die deel is van de contradictie.

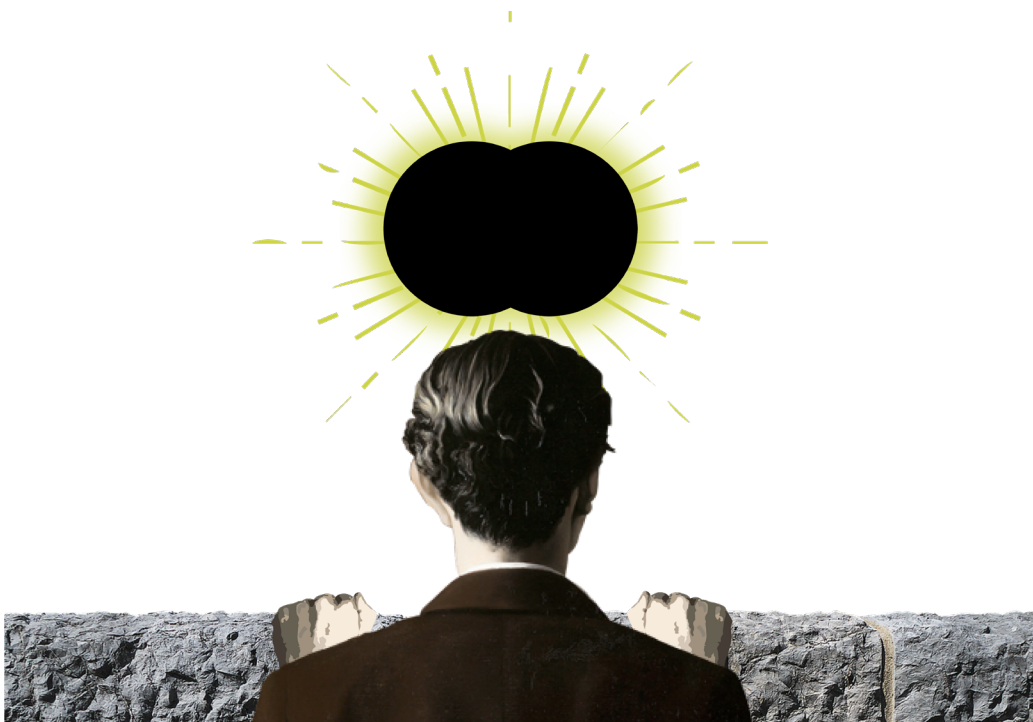
Parralax verschuiving

Parralax is een term die gebruikt wordt in de fysica als een object van plaats verschoven lijkt te zijn relatief tot z'n achtergrond afhankelijk van je standpunt. Als voorbeeld kan er gedacht worden aan het meten van een voorwerp met een transparante liniaal. Wanneer een transparante liniaal op een voorwerp wordt gelegd, ontstaat er een verschil tussen de schaalverdeling van de liniaal (de streepjes die de afmeting aangeeft) en het te meten voorwerp. Als de meting af wordt gelezen vanaf de positie recht boven de liniaal en het voorwerp, is er geen probleem, maar als de persoon die meet zijn hoofd naar links of rechts beweegt, wordt het effect van het verschil tussen liniaal en voorwerp duidelijk. Dit verschil kunnen we een parallax noemen en het effect hiervan een parralax verschuiving.

Voor Žižek is de filosofische implicatie dat wij ons constant in zo een parralaxe situatie bevinden. Ideologie werkt als het ware als de transparante lineaal op de realiteit. Er is echter nooit een neutrale positie, er is geen objectief rechtboven of de mogelijkheid om zonder de lineaal te meten.²⁶ Een shift in de manier hoe het subject (persoon) tegen een object (realiteit) aankijkt, gaat gepaard met een ontologische shift in het object zelf.²⁷

We merken dat de verschijning van het object, beïnvloed wordt door het subject. Het bekeken ding ziet er anders uit afhankelijk van hoe er naar gekeken wordt. Het is dus belangrijk om door te hebben vanaf welke positie je naar iets kijkt, of vanuit welke ideologie, en dat dit effect heeft op datgene waarnaar je kijkt. Het is onmogelijk om jezelf als neutrale aanschouwer neer te zetten. Je kunt het framework (de realiteit) niet bekijken van buiten af. Dit framework bestaat niet buiten jouw ervaring, jij *bent* zelf al binnen dit framework.

We willen graag denken dat er achter de horizon van de contradictie een verzoening ligt. Een oplossing waarbij de twee polen samen kunnen komen tot een, en wij als mens niets verliezen. Hierdoor wordt de contradictie slechts een obstakel waarachter, als we er overheen kijken, de utopie ligt. En wanneer we een oplossing bedenken zoals sustainable development, denken we dat we datgene aanraken dat achter de horizon van de opgeworpen spanning lag.

26 Volgens Žižek is er niet een neutrale situatie omdat er geen objectieve positie bestaat van de mens tegenover de realiteit. Er is geen neutrale situatie omdat er geen neutrale realiteit is, er is als het ware niks achter de lineaal.

27 Slavoj Žižek. 2006. *The parallax view*. Cambridge, Mass: MIT Press, 10.

Met deze manier van kijken, negeren we het effect dat onze ideologie heeft op de materiele werkelijkheid en distantieren wij onszelf van deze werkelijkheid. We plaatsen onszelf buiten het framework. Het is alsof we in ons eerder genoemde voorbeeld niet doorhebben dat we vanaf een hoek naar de afmetingen op de lineaal aan het kijken zijn.

De horizon heeft de kenmerkende kwaliteit dat hij verschuift, en daarmee onbereikbaar is. De oplossing die wij voor ogen hadden is nooit de verzoening van de contradictie in de vorm van dat wat achter de opgeworpen horizon ligt. Het is altijd een oplossing van een met terugwerkende kracht gedefinieerd probleem. Een contradictie kenmerkt zichzelf in zijn onoplosbaarheid. Daarom kunnen we de spanning tussen onze ideologie en de problemen van klimaatverandering beter zien als een harde limiet, een tegenstelling waar we niet zomaar langs kunnen. De limiet wordt iets wat deel is van de realiteit. Op deze manier plaatsen wij als designers onszelf weer terug in het framework van de realiteit. Dit gaat gepaard met een verschuiving. Als wij in onze ideologie inbakken dat productivisme niet een rendabele oplossing is, dan verandert ook het beeld dat wij hebben van wat producten zijn en wat ze voor ons betekenen. Een verandering van ons perspectief door een aanpassing van onze ideologie heeft als effect een verschuiving in de bekeken situatie.

Dit aanpassen van ideologie betekent niet dat een van de twee polen van de spanning simpelweg vervangen wordt door iets anders. Wat het betekent, is dat de spanning geaffirmeerd wordt als deel van ons bestaan. Wanneer zo'n spanning in een begrip zich voor ons uitvouwt, verandert dat wat het begrip probeerde te omvatten op een dialectische manier. De spanning in het begrip verdwijnt nooit, maar wordt geaffirmeerd.

De Hegeliaanse beweging hier is niet de spanning overkomen of verzoenen, maar het te affirmeren als spanning. De behoefte om de spanning te overkomen moeten we laten vallen. We moeten inzien dat we spanning poneren als onoverkomelijke spanning, en dat de perspectiefsverschuiving die dat met zich mee brengt, een verzoening op zichzelf is.

De designer merkt dat hij, in zijn nieuwe positie, al heeft waar hij naar opzoek was, er is geen derde surplus nodig dat alles samenbrengt. Als het perspectief verandert, verandert niet alleen het probleem waar we naar kijken, de oplossing verandert ook, sterker nog, de maatstaf verandert van wat wij als een mogelijke oplossing zien.

Wanneer Hekkert zegt dat we van *individual needs* over moeten gaan op het vervullen van *collective needs*²⁸, ontgaat hem het punt dat we hier proberen te maken. Het doel moet niet zijn: hoe komen we van individueel design naar collectief design, maar om de spanning tussen de twee te accepteren en te kijken hoe dit collectief naar boven komt vanuit onze individuele ervaringen. Het gat (de spanning) tussen de binaire scheiding is interessanter dan de twee opties. Het gat is hier niet iets wat overbrugd moet worden, het is ook niet een leegte tussen twee tegenovergestelde begrippen. We zien in de dialectische beweging dat het tegengestelde nog steeds deel uit maakt van een geheel, de tegenstellingen zijn niet compleet extern van elkaar.

In het inzien van de paradox tussen ideologie en de materiele wereld wordt ideologie inherent gelinkt aan deze materiele wereld. In hun onmogelijkheid om te verzoenen tot een geheel, veranderen zij in een geheel. Het verval zelf is de verzoening. Dit is geen simpele positieve verzoening, maar een Hegeliaanse *Aufhebung*, het is de **bepaalde negatie**.

Conclusie

We kijken als designers vanaf een bepaald perspectief naar het probleem van klimaatverandering. Dit perspectief is iets wat vertrouwd voelt, problemen oplossen door productie. Omdat dit zo vertrouwd voelt, is het gemakkelijk om alles vanaf dit productivistische perspectief te bekijken. Totdat we iets tegenkomen waarbij er door dit perspectief een contradictie ontstaat.

A guy is looking for his lost key under the street light; when asked where he lost it, he admits that it was in a dark corner. So why is he looking for it here, under the light? Because the visibility is much better here.²⁹

Dit is wat er in de designerwereld ook gebeurt, we zoeken een oplossing voor een probleem in de goed verlichte methode van productivisme, de methode waar ditzelfde probleem nou juist uit is ontstaan. Om verder te komen is een attitude nodig die niet gekenmerkt wordt door productie en positiviteit.

Deze nieuwe negatieve houding zal niet in smaak vallen bij mensen die de beroemde quote die op Marx' grafsteen gekerfd staat nog steeds aanhangen: "The philosophers have only interpreted the world, in various ways; the point, however, is to change it"³⁰ Maar Marx, die een dialecticus was, zou ook inzien dat in deze tijd van productivisme het wellicht tijd is om zijn woorden dialectisch om te draaien. In de jaren vanaf de oorlog tot nu hebben we de wereld genoeg veranderd, het is tijd om hem weer te gaan interpreteren.³¹ Dit is geen oproep tot passiviteit en ook geen claim dat er geen problemen zijn die onze aandacht vereisen, het is slechts een oproep om die problemen uit het raamwerk van het productivisme te trekken. Om vooruitgang te zien in de situatie van vandaag de dag, hebben we een negatief moment nodig. Een moment dat de contradicties binnen onze productivistische samenleving ontbergt en een tijd van interpretatie voortbrengt. Vanuit dit negatieve moment ontstaan de omstandigheden waarbinnen vooruitgang mogelijk is. Vooruitgang niet als accumulatieve groei, meer productie, maar als een diepere dialectische vooruitgang. Een vooruitgang waarvan wij de inhoud nog niet kunnen claimen, we kunnen slechts de beweging op gang brengen.

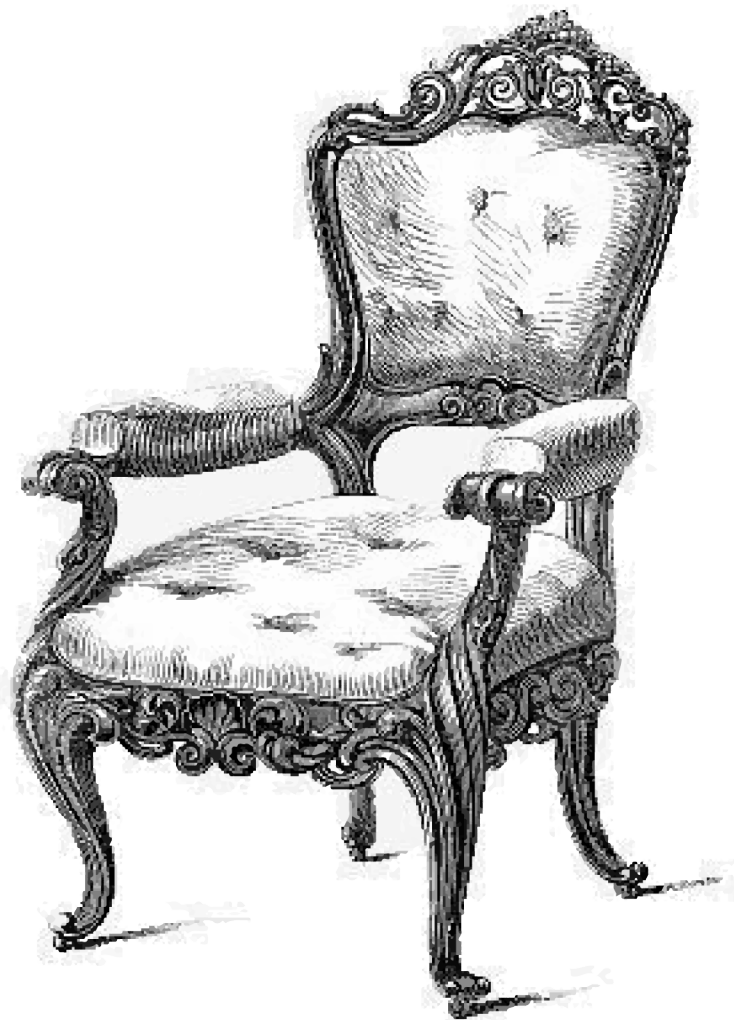
29 Slavoj Žižek. 2014. *Audun Mortensen, and Momus. Žižek's Jokes: (Did you hear the one about Hegel and negation?)*. Cambridge: The MIT Press. muse.jhu.edu/book/28916. 56.

30 Karl Marx and Friedrich Engels. 1963. "Theses on Feuerbach". German Ideology. Thesis 11

31 Dit idee van de omdraaiing van de quote van Marx is een paraphrasering van de volgende video van Žižek Slavoj Žižek. 2012. "Slavoj Žižek: Don't Act. Just Think. | Big Think", Big Think, Augustus 28 <https://www.youtube.com/watch?v=Igr6uaVqWsQ>.

Deel twee

van theorie naar praxis

Negatief design

Hoe kan een designer dialectisch te werk gaan? Een designer begint zijn proces vaak met het verkennen van een design-scenario waarbinnen hij moet werken. Dit scenario bevat de bredere context van alle stakeholders en hun behoeftes. Dit design-scenario ontwikkelt zich constant, maar soms komt een scenario vast te zitten, dit is wanneer de designer wordt ingeschakeld. Dit vastzitten wordt in de design-wereld vaak vertaald naar een design probleem. Als we dialectisch kijken naar dit vastzitten, is het vaak geen probleem maar een contradictie die ervoor zorgt dat de ontwikkeling van het design scenario vastloopt. Waar de klassieke designer op zoek gaat naar een externe oplossing voor dit probleem, gaat de dialectische designer op zoek naar manieren om de interne configuratie van het design-scenario op zo'n manier te verschuiven dat de vastgelopen situatie weer ontkoppeld wordt.

Het doel van dit tweede deel is de designer een plek geven binnen de ontwikkeling van het design-scenario. De begrippen waarmee de dialectiek zich bezighoudt zijn niet onafhankelijke objectieve ideeën, maar afhankelijk van de subjectieve ervaring van het denken van deze ideeën. De plek van de designer in de dialectiek is dat van een subject dat de relatie aangaat met het begrip. Een design-scenario is niet alleen een objectief probleem dat een logische oplossing kent, maar iets wat afhankelijk is van de subjectieve interpretatie van een designer. Als we deze interactie nu zien als de relatie die de designer aangaat met het design-scenario (de plek waarbinnen een "oplossing" wordt verwacht) wordt er blootgelegd waarom de dialectische designer, binnen dit design-scenario, niet bezig is met productivistische oplossingen van het opgeworpen probleem. De interactie van de dialectische designer met het scenario is als volgt:

She reconfigures the "stuck" content of the scenario without adding content of her own, and through her active intervention into the situation, this formal reconfiguration of the content is achieved.³²

Het design-scenario zoals voorgelegd aan de designer zit vast en kent in zijn configuratie niet een rechte lijn van probleem naar oplossing, dit omdat het voorgestelde probleem in werkelijkheid een contradictie is. Daarom is de designer bezig met de interne herconfiguratie van het complete design-scenario. De designer in zijn interpretatie van het design-scenario herconfigureert wat de context is, en daarmee ook het probleem. Van uit deze herconfiguratie wordt een rechte lijn zichtbaar, niet van probleem naar oplossing, maar van een vastgelopen naar een losgelopen situatie. Van uit deze nieuwe herconfiguratie komen er noodzakelijkerwijs weer contradicties naar boven drijven waardoor de beweging opnieuw begint. Wat maakt deze aanpak negatief in vergelijking tot de klassieke design aanpak? De dialectische designer is gefocust op binnen de vastgelopen dialectische ontwikkeling van het design scenario het negatieve moment te triggeren. Het is enkel dit negatieve moment dat vast gelopen situaties kan openbreken.

Om een oplossing te krijgen binnen een vastzittend design-scenario is een speculatieve lezing nodig van hoe de situatie in elkaar zit. Die speculatieve lezing is waar de kracht van de designer ligt, dit is geen positieve toevoeging, maar een negatieve onderneming. Het is dit herconfigureren van hoe we naar het design-scenario kijken wat een verschuiving veroorzaakt in de context van het scenario, een verschuiving die eerder in dit werk is geïntroduceerd als de parallax verschuiving.

De designer wordt zo een hermeneuticus³³ en een schrijver, iemand die verhalen interpreteert en herschrijft. Het design-scenario mag daarom door de designer gezien worden als het vertellen van een verhaal. Een design principe dat hierbij als hulpmiddel kan dienen, is het toepasselijk genoemde *speculative design*.

32 Beckett, *logic*, 10

33 Hermeneutiek is studie en interpretatie van teksten, de teksten waar de designer zich mee bezig houdt, is de manier waarop aan de designer wordt voorgelegd wat de design context en het probleem is van de situatie.

Speculative design

Speculative design is een design principe dat bedacht is door Anthony Dunne en Fiona Raby. Het is afgeleid van een lijst die eerder door hun is opgesteld genaamd A/B (hieronder weergegeven).

A	B
Affirmative	Critical
Problem solving	Problem finding
Provides answers	Asks questions
Design for production	Design for debate
Design as solution	Design as medium
In the service of industry	In the service of society
Fictional functions	Functional fictions
For how the world is	For how the world could be
Change the world to suit us	Change us to suit the world
Science fiction	Social fiction
Futures	Parallel worlds
The “real” real	The “unreal” real
Narratives of production	Narratives of consumption
Applications	Implications
Fun	Humor
Innovation	Provocation
Concept design	Conceptual design
Consumer	Citizen
Makes us buy	Makes us think
Ergonomics	Rhetoric
User-friendliness	Ethics
Process	Authorship

A/B list³⁴

A is het karakter dat design vandaag de dag bezit en B is het alternatief dat Dunne en Raby willen bieden. Wat opvalt aan de lijst is dat de eigenschappen van B in vele gevallen de negaties zijn van A. Dit is waarom speculative design mijn interesse trok. Het is geworteld in negativiteit en bezit daarmee binnen de wereld van design dezelfde kwaliteit die negativiteit bezit binnen de dialectiek, de motor van beweging. Het idee is dat een negatieve methode als *speculative design* beweging kan brengen in de designwereld die vastgelopen lijkt te zijn in het productivisme. *Speculative design* kan gebruikt worden door de designer als negatieve tool voor het herconfigureren van een vastgelopen design-scenario. Om duidelijk te maken hoe *speculative design* hiermee kan helpen, zal de methode in dit hoofdstuk verder uitgelegd worden. Ook zal ik mijn eigen ervaring met speculative design delen om te laten zien hoe ik zelf de methode heb proberen toe te passen op een design-case.

Dunne en Raby beschrijven *speculative design* als volgt:

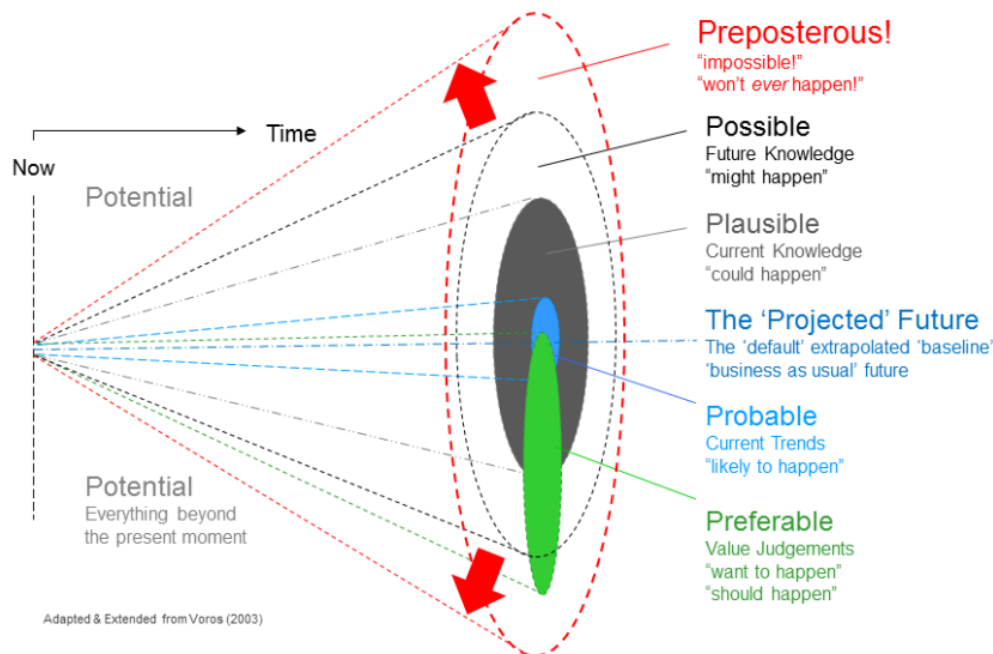
An activity where conjecture is as good as knowledge, where futuristic and alternative scenarios convey ideas, and where the goal is to emphasize implications of “mindless” decisions for mankind.³⁵

De meeste bedrijven zijn bezig met nadenken over de toekomst, maar dit gaat vaak over het voorspellen van de toekomst. Deze ruimte wordt in de figuur hieronder gedefinieerd als de *probable future*. *Speculative design* houdt zich niet bezig met het voorspellen van de toekomst, maar is juist geïnteresseerd in

34 Anthony Dunne, and Fiona. Raby. 2013. *Speculative Everything: Design, Fiction, and Social Dreaming*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press. VII

35 Dunne, *speculative everything*, 14

het breder kijken naar parallelle toekomsten. Hierbij gaat het er niet om of deze toekomsten uit gaan komen of überhaupt mogelijk zijn. Het gaat erom of ze laten zien wat de implicaties kunnen zijn van de keuzes die wij vandaag de dag maken, contradicties bloot leggen door middel van toekomsten. Omdat we deze contradicties willen versterken om ze duidelijk te maken, gebruiken we vaak het ruim van *preposterous futures*. Dit omdat we hier de meeste ruimte hebben om te speculeren.

Voros future cone³⁶

Speculeren over hoe de toekomst eruit gaat zien is een krachtige tool. Voor de designer is het speculeren over een ongewilde of gewilde toekomst een manier om contradicties in het design-scenario bloot te leggen. Met deze speculaties betreden we soms het rijk van fictie.

Fictie levert net zo veel waarde op voor de hermeneutische designer als de waarheid, verhalen dragen boodschappen vaak beter over dan feiten dat kunnen. De designer maakt gebruik van ficties om zijn boodschap kracht te geven, en om perspectieven te laten verschuiven. Een theoretisch voorbeeld kan gezien worden in Yannis Varoufakis' principe van Techno-feudalisme.

Varoufakis claimt dat we allang niet meer leven in een tijd van kapitalisme. Kapitalisme heeft zichzelf om zeep geholpen en is veranderd in een Techno-feudalistische vorm. Dit is een systeem waarbij we weer terug zijn gegaan naar een vorm van leenheerschap, alleen zijn de leenheren nu de grote technologische conglomeraten, en gaat het niet om land maar om de digitale wereld. Facebook, Amazon, Apple, Netflix en Google (of FAANG afgekort) controleren het grootste gedeelte van de digitale aandachtsspan en lenen hun platform uit om je digitale leven te kunnen leiden. Ze doen dit op eenzelfde manier waarop leenheren dit deden in het feudalistische systeem in de middeleeuwen. Varoufakis zegt zelf over deze claim:

This is a large claim that comes on the heels of many premature forecasts of capitalism's demise, especially from the left. But this time it may well be true.³⁷

De theorie is dus eerder een speculatie over de toekomst dan dat het een accurate representatie is van

36 A. J Voros. 2021. *The Futures Cone, use and history*. The Voroscope □. Geraadpleegd op 18 mei 2022, van <https://thevoroscope.com/2017/02/24/the-futures-cone-use-and-history/>

37 Yanis Varoufakis. June 2021. "Techno-Feudalism Is Taking over | by Yanis Varoufakis." Project Syndi-

de hedendaagse situatie. Toch werkt dit beeld van Techno-feudalisme enorm goed om de gevaren in te zien van bedrijven die een monopolie hebben verkregen op zo'n groot deel van onze digitale leefwereld. We spenderen steeds meer tijd in de digitale wereld, hierdoor is het goed voor te stellen dat de heersers over deze digitale wereld straks meer macht hebben over ons dan onze overheid in de echte wereld. Varoufakis legt hier contradicties bloot binnen onze samenleving door middel van het designen van een ongewilde toekomst. Door de context speculatief te definiëren als een dystopische Techno-feudalistische staat, dwingt hij ons om na te denken over onze huidige situatie.³⁸ Varoufakis zijn speculatie werkt binnen de interpretatie van het begrip van onze economische systeem als katalysator voor een negatief moment. Een moment waar contradicties duidelijk worden en het vooral duidelijk wordt dat we dit economische systeem moeten herdenken als we niet willen dat het vastloopt.

Niet hier niet NU

Een meer design georiënteerd voorbeeld kan gegeven worden door middel van een project waar ik op dit moment zelf mee bezig ben. Voor mijn bachelor eindproject aan de TU Delft heb ik een casus gekregen van NU.nl. NU.nl heeft een goed jaar achter de rug. In de corona tijd hebben ze meer clicks op hun website gekregen dan ooit tevoren. Alleen merken ze dat ze de doelgroep van jongeren enkel kunnen bereiken via social media zoals Instagram en TikTok.

Deze social media platforms leveren echter, in tegenstelling tot hun website, weinig tot geen advertentie inkomsten op, terwijl NU.nl daar volledig afhankelijk van is. Daarnaast, omdat hun gebruikers over het algemeen ouderen zijn, heerst er een angst voor het ineens verliezen van een grote groep gebruikers en daarmee inkomsten in de toekomst.

Daarom brachten zij hun probleem als volgt in: hoe zorgen we ervoor dat jongeren vaker op de website terecht komen? De vraag was of wij (TU Delft studenten) hiervoor een oplossing konden bedenken. Omdat ik al een jaar lang bezig was met nadenken over dialectisch design wilde ik kijken of ik dit voor NU.nl in praktijk kon brengen. Allereerst wil ik hun probleemstelling herschrijven, niet als een op te lossen probleem, maar als een daadwerkelijke contradictie, het moment in de dialectiek dat we eerder spanning hebben genoemd. Interactie op de website stimuleren gaat niet samen met een advertentie-geladen platform. Daarnaast verdwijnen in de toekomst zogenaamde third party cookies, wat er voor zal zorgen dat een groot gedeelte van de inkomsten van NU.nl wegvalt. Er is geen simpele oplossing voor deze contradictie en de enige manier hoe er verandering komt in deze situatie voor NU.nl is als ze de context waarin deze contradictie is ontstaan herdenken. Dit herdenken kan worden gekatalyseerd doormiddel van een negatief moment. Dit is een moment waar NU.nl introspectief gaat kijken naar wie ze zijn en of hun waardes nog wel houdbaar zijn. In mijn design voor NU.nl wil ik dit negatieve moment proberen te forceren door middel van speculatief design. Het doel is dat door mijn interventie in de context van het design scenario van NU.nl, er een parallaxe verschuiving plaatsvindt waardoor er beweegruimte komt in de vastgelopen situatie. Ik wil NU.nl met behulp van speculative design tools geven waarmee ze kunnen speculeren over toekomst van het nieuws. Dit zodat NU.nl geconfronteerd wordt met de consequenties van hun beslissingen. Dit speculeren doet NU.nl niet alleen, jongeren worden bij dit proces betrokken omdat het gaat om hun angsten en dromen die zich manifesteren in toekomst. Die angsten en dromen moeten NU.nl confronteren met de onhoudbaarheid van de situatie.

Het doel is hier niet om de toekomst van NU.nl als platform te voorspellen, het doel is om te speculeren over verschillende toekomst die niet allemaal per se in het ruim van het mogelijke vallen. Uit dit provocatief speculeren over de toekomst samen met jongeren, ontstaan er allerlei contradicties

cate. <https://www.project-syndicate.org/commentary/techno-feudalism-replacing-market-capitalism-by-yanis-varoufakis-2021-06>.

38 Voor meer voorbeelden van dit principe verwijst ik door naar Anthony Dunne en Fiona Raby's boek: *A Speculative everything: Design, fiction, and social dreaming*.

aangaande de richting die NU.nl nu opgaat en de gewilde en ongewilde toekomst van het nieuws die jongeren zien. Het is de bedoeling dat dit voor NU.nl als katalysator werkt ten behoeve van een negatief moment binnen hun ontwikkeling. In dit moment wordt het duidelijk dat er een herdefiniëring nodig is van wie zij zijn in de nieuwsmarkt. Zo komt de vastgelopen situatie voor NU.nl door het negatieve moment dialectisch weer in beweging. Design in dit project is niet het designen van een oplossing, maar het designen van het medium waarmee NU.nl gedwongen wordt tot reflectie over hun situatie, design als katalysator van de negatie.

Dit medium wordt: Niet hier niet NU. Dit is een platform waarmee NU.nl samen met jongeren onderzoek gaat doen naar de toekomst van het nieuws. Wat zijn de angsten van jongeren? En wat zijn hun dromen? Met de bevindingen van dit onderzoek gaat NU.nl vervolgens een artefact maken die het nieuws in de toekomst moet representeren, de krant van de toekomst, de Niet hier niet NU. Het idee is dat NU.nl hierdoor geconfronteerd wordt met contradicties tussen wat jongeren willen zien in het nieuws en wie NU.nl op dit moment is. Wat ik hier design is dus niet een product dat NU.nl kan gebruiken als positieve oplossing. Wat ik hier probeer te designen is de negatieve situatie waar NU.nl doorheen moet gaan om vooruitgang te boeken. De inhoud van die negativiteit kan ik niet bepalen, dat is iets dat moet ontspringen uit de hedendaagse situatie van NU.nl. Het is dit ontspringen van negativiteit dat ik probeer te katalyseren met behulp van mijn design.

Conclusie

Alhoewel bedrijven zoals NU.nl wel degelijk openstaan voor dit soort ideeën, is de taal waarin je het brengt altijd een obstakel. Principes zoals speculative design kunnen van pas komen om dialectisch omgaan met design in een praktische vorm te gieten. Ondanks dat dit kan helpen om negativiteit de designwereld in te brengen, kent dit ook zijn problemen. Als het theoretische gedeelte achter deze principes achterwege wordt gelaten zal er snel teruggegrepen worden naar de goed verlichte methodes van positivisme. Dit is iets wat ik zie gebeuren in mijn project met NU.nl, na het initiële enthousiasme merkte ik dat NU.nl vooral geïnteresseerd was in dit idee ombuigen tot iets wat ze in de hand konden houden als positieve oplossing. In mijn enthousiasme probeer ik vervolgens veel te theoretisch in te gaan op hun kritieken. Dit is waar ik, als ik kritisch kijk, mijn filosofische kritieken in vorm van design moet geven. Het design is tenslotte het medium, datgene wat introspectie moet ontlokken en een negatief moment moet introduceren.

De overmatig positivistische houding binnen de designwereld zal niet zomaar van de ene op de andere dag veranderen, negativiteit introduceren in deze positiviteits-cult zal een enorme opgave worden. Als filosofen zijn we gewend dat we ons in een ruimte begeven waar we niet altijd antwoorden kunnen geven; we kunnen vaak slechts helpen om de juiste vragen te stellen. Hier kan design van leren, de manier hoe we een probleem formuleren als designer is al deel van het probleem. Een verschuiving in hoe een probleem geformuleerd wordt, kan een enorme verschuiving veroorzaken in de bredere context van de designruimte. Maar hoe krijg je mensen zover om opnieuw te kijken naar wat zij zien als het probleem in hun situatie? Dit doen we door de maatschappij, bedrijven en overheden uit te dagen, niet met oplossingen, maar met meer problemen, met meer vragen. Laat dit de nieuwe roeping worden van de designer, de designer als schrijver, hermeneuticus en provocateur, de negatieve designer.

Bronvermelding

Baumann, Charlotte. “Adorno, Hegel and the Concrete Universal.” *Philosophy & Social Criticism* 37, no. 1 (January 2011): 73–94. <https://doi.org/10.1177/0191453710384362>.

Beckett, Stephen J. “The Logic of the Design Problem: A Dialectical Approach,” in *Design Issues*, vol. 33, no. 4, pp. 5-16, Oct. 2017, doi: 10.1162/DESI_a_00470, 7.

Christman, John. “Liberalism and Individual Positive Freedom.” *Ethics* 101, no. 2 (1991): 343–59. <http://www.jstor.org/stable/2381867>, 343.

Dorst, Kees. “Design Problems and Design Paradoxes,” *Design Issues* 22, no. 3 (Summer 2006): 14.

Dunne, Anthony and Fiona. Raby. 2013. *Speculative Everything: Design, Fiction, and Social Dreaming*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press. 14

Elshof, Leo. “Productivism and the Product Paradigm in Technological Education.” *Journal of Technology Education* 17, no. 2, (lente 2006) <https://doi.org/10.21061/jte.v17i2.a.2>, 21.

Fiennes, Sophie. “The Pervert’s Guide to Ideology”. Toronto: P Guide Productions, 2012. 55:54-57:51.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. “Hoofdpijnen van de Rechtsfilosofie.” Vertaald door Willem Visser. (Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2014), 59.

Hekkert, Paul. 2020. “The beauty of doing the right thing” Transcript of speech delivered at the Technical University Delft, January 10, 2020. https://d1rkab7tlqy5f1.cloudfront.net/News/2020/01_Januari/DIES%202020%20speech%20Paul%20Hekkert.pdf, 5.

Hyppolite, Jean. “Genesis and Structure of Hegel’s Phenomenology of Spirit.” Vertaald door Samuel Cherniak en John Heckman. Evanston (Northwestern University Press, 1974).

Logan, Brian, “Creativity and Design as Exploration,” in *Modelling Creativity and Knowledge-Based Creative Design*, ed. John S. Gero and Mary Lou Maher (Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1993): 145.

Maher, Mary Lou. “Formalising Design Exploration as Co-Evolution,” in *Advances in Formal Design Methods for CAD*, ed. John S. Gero (Dordrecht: Springer, 1996), 3.

Marx, Karl, and Friedrich Engels. 1963. “Theses on Feuerbach”. *German Ideology*. Thesis 11

Rutte, Mark. “Speciale ochtend show met premier Mark Rutte” interview door Fien Vermeulen en Jörgen Raymann, *De Ochtend Show to go*, AVRO/TROS, April 24, 2019, audio, 17:00, <https://www.youtube.com/watch?v=vIEqQ3JgisE>

Voros, A. J. 2021. *The Futures Cone, use and history*. The Voroscope □. Geraadpleegd op 18 mei 2022, van <https://thevoroscope.com/2017/02/24/the-futures-cone-use-and-history/>

Varoufakis, Yanis. 2021. “Techno-Feudalism Is Taking over | by Yanis Varoufakis.” Project Syndicate. June 28, 2021. <https://www.project-syndicate.org/commentary/techno-feudalism-replacing-market-capitalism-by-yanis-varoufakis-2021-06>.

World Commission on Environment and Development. 1987. *Our common future*. Oxford: Oxford University Press, 15.

Žižek, Slavoj. “Slavoj Žižek: Don’t Act. Just Think. | Big Think”, Big Think, Augustus 28, 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=IgR6uaVqWsQ>.

Žižek, Slavoj. 2006. *The parallax view*. Cambridge, Mass: MIT Press, 10.

Žižek, Slavoj, Audun Mortensen, and Momus. *Žižek’s Jokes: (Did you hear the one about Hegel and negation?)*. Cambridge: The MIT Press, 2014. muse.jhu.edu/book/28916, 56.

Žižek, Slavoj. *Event: philosophy in transit*. (London, England: Penguin Books, 2014), 110-111

• *De negatieve designer* •